

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּה יָמִימָה

HEMDAT YAMIM

קרח תש"ע

פרשת שבוע

על מטרה, אמצעים ו"אנשים מרגלים"

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

מכיוון שנשאלנו ע"י קוראים רבים על דברינו [לפרשת שלח](#) מהשבוע שעבר, נתעכב גם הפעם על הקשר שבין המרגלים שנשלחו ע"י משה, למרגלים שפעלו בשרותו של דוד וללקח לדורות משתי הפרשיות.

מתוך כך, בסוף דברינו נעיר גם הערה על פרשת קרח. אחת השאלות שהגיעו הייתה מנין לנו - מתוך הכתובים, כי הנביא רוצה לקשר את פרשת "מרד אבשלום" ומרגלי דוד לפרשיית מרגלי משה? וכן, מה משמעות הקשר בין הפרשיות, מבחינת הלקח לדורות? כאשר המרגלים מעלים ספק אם כדאי בכלל להתקדם לעבר ה"ארץ המובטחת", בגלל הקשיים העצומים הצפויים בעתיד הקרוב והרחוק, הם מטילים ספק במטרה שהציב לעצמו משה עוד מנעוריו ושהגדרה לו במדויק במעמד הסנה. משה הקדיש את חייו לשחרור העם מעול המשעבד המצרי ולהוצאת העם ממצרים, כדי להביאו אל ארץ ישראל "ארץ זבת חלב ודבש". לעומת זאת טוענת כל העדה:

"...לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו: ולמה יקנך מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבו הלוא טוב לנו שוב מצרימה" (במדבר י"ד ב-ג).

על כך עונים יהושע וכלב:

"ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אותה טובה הארץ מאד מאד: אם חפץ בנו יקנך והביא אתנו אל הארץ הזאת ונתנה לנו ארץ אשר הוא זבת חלב ודבש" (שם ז-ח).

כשדוד ניצב בפני האפשרות שכל מפעל חייו יתמוטט, הוא נוקט באותו מטבע לשון:

"אם אמצא חן בעיני יקנך והשבני והראני אותו ואת נהו: ואם כה לא חפצתי בך הנני יעשה לי פאשר טוב בעיניו" (שמואל ב ט"ו כה).

אין ספק כי אמונתם של יהושע וכלב היוותה דוגמה לדוד ולשונם השפיעה לפחות רוחנית על לשונו. כאן המקום גם לעשות את ההבחנה בין משה יהושע וכלב לבין דוד. למשה -ודרכו ליהושע וכלב - הייתה התגלות אלקית שהתוותה את הדרך וסימנה את המטרה. לכן, לא היה כל ספק "ארץ חפץ" טובה מאוד מאוד ושום קושי לא יכול לעמוד בפני ההחלטה האלקית לתת את הארץ לבניו - עם ישראל - עם "ממצא חן במדבר". "אם חפץ" - מעין שאלה רטורית בלבד. לעומת זאת, אצל דוד מדובר על שני תסריטים אפשריים:

האחד הוא אכן שהקב"ה יחזיר אותו לירושלים ודוד יוכל להתקדם בדרך להשלמת משימת חייו - הפיכת ירושלים למרכז חייו של עם ישראל מבחינה לאומית ומבחינה רוחנית.

אבל במקביל קיימת גם אפשרות אחרת:

"ואם כה לא חפצתי בך הנני יעשה לי פאשר טוב בעיניו" (שם כו).

כאן מתגלה עוצמתו של דוד, דבקותו במטרה איננה מקדשת את האמצעים. גם אם הקב"ה לא יחזירו לירושלים, אע"פ שהוא מאמין גמור כי זה האידיאל הקדוש ביותר, הוא מקבל בהכנעה את רצון ד' ומבטל בפניו את חפצו.

מכאן נעבור לפרשת קורח. קורח מאמין גם הוא באידיאל קדוש: "כי כל העדה כלם קדושים". אבל שותפיו אינם מאמינים בקב"ה ובהבטחותיו לעמו. מבחינתם ארץ מצרים היא "ארץ חפץ". היציאה ממצרים היא יציאה: "מארץ זבת חלב ודבש"

(במדבר ט"ז ג).

הלקח לדורות פשוט,

אין לנו כל ספק כי ארץ ישראל היא הארץ המובטחת - היא "ארץ חפץ" - "ארץ אשר הוא זבת חלב"!
אין לנו כל ספק כי אנו בדרך להושבת "עם שרידי חרב" בארצו ובדרך להשגת "הלונד להרגיעו ושראלי"!
מאידך גיסא, תמיד נזכור כי המטרה הקדושה איננה מקדשת את האמצעים.
גם בזמנים קשים, כשהעננים מתקבצים והחושך מכסה ארץ נאמין בכך ונקבל עלינו על מלכות שמים.

כולנו מתאבלים מרה על הסתלקותו של גדול בישראל, הראשון לציון, רבם של כל בני הגולה
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

לע"נ
רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ
הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH
3 Chiya St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר
רח' חייא 3 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

כד' - ל' סיון, מכות ב-ח

עדים זוממים (ה עמוד ב)

הרב עופר לבנת

לע"נ סבתנו מלכה טויבע בת הרב יעקב לייב

השבוע בדפי הדף היומי אנו מתחילים ללמוד את מסכת מכות. אחד הנושאים המרכזיים בתחילת מסכת מכות הוא דינם של עדים זוממים. עדים זוממים הם עדים שהעידו נגד אדם במטרה לחייבו. לאחר מכן באו שני עדים אחרים והעידו שהם היו במקום אחר בעת האירוע עליו הם העידו. ברגע זה העדים הראשונים הפכו ל"עדים זוממים". באשר לסיבה שמאמינים לעדים השניים ולא לעדים הראשונים עיינו **בחמדת הדף היומי לפרשת כי תשא תשס"ט** (בבא קמא עב). התורה קובעת שעונשו של עדים זוממים הוא "כאשר זמם לעשות לאחיו" (דברים יט, יט). כלומר, באותו עונש שרצו העדים לחייב את האדם שהם העידו עליו, מחייבים אותם. לכן, עדים זוממים שהעידו על אדם שהוא עבר עבירה שחייבים עליה מיתה, עונשם הוא מיתה.

המשנה (ה עמוד ב) מספרת על מחלוקת שהייתה בין החכמים לצדוקים בעניין זה. לפי מסורת חז"ל, הכלל הוא "ועשיתם לו כאשר זמם" - ולא כאשר עשה. לכן אם הוזמו אחרי שהעידו וחייבו את הנידון למיתה ולפני ההוצאה להורג, אז ורק אז נענשים ב"כאשר זמם" וחייבים מיתה. אם הנאשם כבר הוצא להורג אי אפשר לבצע בהם "כאשר זמם". הצדוקים, שלא קיבלו את התורה שבעל פה ואת מסורת חז"ל, למדו שרק אם בפועל הנידון נהרג על פי עדותם של העדים, הורגים את העדים. לכאורה קשה, נלמד בקל וחומר "ועשיתם לו כאשר זמם" - וכל שכן כאשר עשה? על כך הגמרא עונה ש"אין עונשים מן הדין". כלומר, אין נותנים עונש על סמך קל וחומר. לכאורה הדבר מתמיה, שהרי ה"קל וחומר" הוא חזק?

הרמב"ן (דברים יט, יט) מסביר שהלכה זו מראה על ההשגחה של הקב"ה. כפי שהזכרנו, יש כאן חידוש של תורה להאמין לעדים השניים שאומרים שהעדים הראשונים שקרו, ולא לעדים הראשונים. על כן, מסביר הרמב"ן, אם העדים השניים הגיעו טרם שבוצע גזר הדין, זה מראה שאכן הראשונים שקרו ולכן הקב"ה דאג שהעדים השניים יגיעו לפני ביצוע גזר הדין. אולם, אם הם הגיעו רק לאחר ביצוע גזר הדין, זה מראה שהראשונים העידו אמת, ולכן הקב"ה מנע מהעדים השניים להגיע לפני ביצוע גזר הדין.

אולם, מהרמב"ם לא משמע כדברי הרמב"ן. הרמב"ם בפירושו למשנה (מכות א, ו) כותב שבמקרה שהנידון נהרג, אף על פי שאין חיוב מיתה פורמאלי לעדים הזוממים, הדיינים צריכים לדאוג להעניש אותם באופן אחר. משמע שהוא סבור שגם במקרה שהעדים השניים הגיעו לאחר ביצוע גזר הדין, אנו מאמינים לעדים השניים ורואים את העדים הראשונים כשקרנים. אם כן, כיצד ניתן להסביר לפי שיטתו את ההלכה התמוהה הזאת?

יתכן שההסבר לכך נעוץ ביסוד המחלוקת בין הצדוקים לחכמים. לדעת הצדוקים, העונש לעדים הזוממים בא על הנזק שנגרם לזולת מעדותם. לכן, רק אם נהרג הנידון הורגים אותם. לעומת זאת, לפי חכמים, העדים נענשים גם אם בפועל לא נגרם נזק לנידון. העונש בא על כך שהעידו שקר ורצו להכשיל את בית הדין. לכן, הם נהרגים על אף שהנידון לא נהרג. אולם, במקרה שהנידון נהרג, צריך כבר לדון אותם במסגרת של רוצחים, כיון שהם גרמו למותו של אדם. בהלכות רוצח, אין חיוב מיתה פורמאלי אלא כאשר אדם הורג באופן ישיר. אף על פי כן, כאשר אדם רוצח באופן עקיף, על בית הדין מוטלת החובה לדאוג להעניש אותו (עייני רמב"ם הלכות רוצח ושמירת נפש פרק ב הלכות א-ה).

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

צָרָעָה! - או מלאך?!?

"ה'מלאך" וה'צָרָעָה"

הקב"ה הבטיח בפרשת משפטים, שהוא ישלח כוחות שיסייעו לעם ישראל לכבוש את ארצם. הכוח הראשון הוא כוח של **"מלאך"** (שמות כג, כ-כה):

"הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכנתי: השמר מפניו ושמע בקלו... כי אם שמע תשמע בקלו ועשית כל אשר אדבר ואיבתי את איביך... הכוח השני הוא הכוח של **"הצָרָעָה" (שמות כג, כו-לג):**

"ושלחתי את הצָרָעָה לפניך וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך: לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליון חית השדה: מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפריה ונחלת את הארץ:"

המלאך יסייע בידי ישראל לכבוש את הארץ - בתנאי שהם ישמעו לקולו; ומהכתוב משמע שלא יישארו אויבים בארץ. מאידך, **הצִרְעָה** תסייע בידם לכבוש את הארץ - ללא תנאי; אך **הצִרְעָה** תגרש אותם לאט. ר' שמעון בן לקיש דן ביחס שבין שני הכוחות הללו (מדרש תנחומא, ורשא, משפטים, יח):

"אמר ר' שמעון בן לקיש: שמו של הקב"ה משותף עם כל מלאך, שנאמר 'כִּי שָׁמִי בְּקִרְבּוֹ'. אמר לו משה (לקב"ה) - איני מבקש שילך מלאך עמנו אלא אתה, ואם אין אתה הולך אין אנו זזים ממקומנו שנאמר (לקמן, שמות לג, טז) 'וּבִמָּה יִנָּדַע אִפּוּא ... הֲלוֹא בְּלִכְתָּךְ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִפֶּלֶה הָעַם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה'. אמר לו (הקב"ה למשה) - חַיִּיד! ואף לא ילך 'מֵלָאךְ' אלא 'וְשַׁלַּחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ'."

ידוע, שהקב"ה שומר הבטחתו לישראל! מדוע ר' שמעון בן לקיש סבור שהקב"ה לא שלח "מלאך"?

ר' שמעון בן לקיש מתייחס לקושי הזה והוא מקדים ומבאר, ששמו של הקב"ה משותף עם כל מלאך. בספר תהילים נאמר "עֲשֵׂה מֵלָאכְיוֹ - רוחות", ו"רוח סֶעָרָה עֲשֵׂה דְבָרוֹ". גם **הצִרְעָה** היא סוג של מלאך שנשלח ע"י הקב"ה. אולם משה מתייחס באופן שונה להופעות שהקב"ה מתגלה דרכם בעולם. משה רוצה גילוי שכינה בדרגה הגבוהה ביותר - "לוחות הברית" שכתבו בידי הקב"ה ומצויים בידי ישראל, וגם שינויים בטבע העולם כמו ענני כבוד. הופעה בדרגה של **מלאך** רגיל ללא ענני כבוד וכדומה - אינה מספקת אותו. אך הקב"ה הודיע לו שבסופו של דבר, תהיה הופעה שמשה יחשיב אותה כהופעה של "צִרְעָה" - ולא של "מלאך".

דברי ר' שמעון בן לקיש - שהקב"ה שלח בסופו של דבר רק את **הצִרְעָה** - משקפים את הדרך שיהושע בן נון ראה את פני הדברים. אולם היו בדורו של יהושע מי שחלקו עליו, והדבר משתקף מתוך העיון בספר יהושע ובספר שופטים.

מחלוקת אבן עזרא ורמב"ן ביחס לצִרְעָה

ראיית מלאכים אינה דבר פשוט, ובודדים זוכים לכך. הרמב"ם (מורה הנבוכים, ב, לד) ביאר שישראל הצטוו לשמוע לנביא שישמע דברים מן **המלאך** - וזהו כוח ה"מֵלָאךְ" שסייע בידם לכבוש את הארץ. במכילתא דרשב"י מבואר שהמלאך שמוזכר כאן משמש כביטוי מושאל שכוונתו - ל"נביא" עצמו:

"הִנֵּה אֲנִי שֹׁלַח מֵלָאךְ לְפָנֶיךָ - זה נביא, וכן הוא אומר (שופטים ב, א) 'וַיַּעַל מֵלָאךְ ד' מן הַגִּלְגָל אֶל הַבְּכִים'."

צריך לברר האם גם **הצִרְעָה** משמשת כביטוי מושאל. בכתוב מסופר שישראל הרגו את סיחון ואת עמו - "לְפִי חֶרֶב". משמעות הביטוי במקומות האחרים בתורה היא הריגה בחרב רגילה; והוא מופיע לראשונה בכיבוש שכם על ידי בני יעקב. מדוע התורה עצמה אינה מזכירה את **הצִרְעָה** כמי שסייעה להריגת סיחון ועמו. רבנו סעדיה גאון ואבן עזרא התקשו בכך, ופרשו את **הצִרְעָה** כביטוי מושאל: "**הצִרְעָה** - חולי בגוף". לשיטתם, סיחון ועמו הוחלשו במחלה (**הצִרְעָה** מגזרת "צִרְעָה"); ולכן ישראל הצליחו להרוג אותם.

הרמב"ן דחה את פירוש אבן עזרא, וכתב (שמות כג, כד): "**הצִרְעָה** - והוא מין ידוע כגון **הדבורה**, ומזכירין אותה חכמים תדיר (משנה מכשירין, ו, ד) - 'דָּבַשׁ דְּבוֹרִים, דָּבַשׁ צִרְעִים' ". אך כאמור, פירוש הרמב"ן קשה, מדוע התורה אינה מציינת בעצמה - שגם **הצִרְעָה** פגעה בחלק מחייליו של סיחון?

פירוש ר' אליעזר אשכנזי

ר' אליעזר אשכנזי ברי אליהו הרופא (ספר מעשי ד', עמוד 249) הקשה על פירושי אבן עזרא ורמב"ן:

"ובאמת בכל המלחמות שעשה יהושע וגם מלחמת משה עם מלכי האמורי, הם באו לקראת ישראל למלחמה - ולא מנע אותם **הצִרְעָה** ולא **הצִרְעָה**..."

הוא מוסיף קושיות רבות; ובסופו של דבר הוא מעלה **הסבר אחר**. צבא שמתקיף ארץ ומשתלט עליה דומה להתקפה של **דבורים** או **צרעות**:

"... כמו מה שנאמר בישעיהו (ז, יח) 'יִשְׂרָאֵל ד' לְזָבוּב אֲשֶׁר בְּקִצָּה יֵאָרְזוּ מִצְרַיִם וּלְדְבוֹרָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ אֲשׁוּרִי'. כי קרא הנביא האומה שבארץ אשור דרך משל - **דְּבוֹרָה**. וכן קרא משה אדוננו את אומות סיחון ועוג דרך משל - בשם **צִרְעָה**, שגם הוא מין של **דְּבוֹרָה**..."

לשיטתו, **הצִרְעָה** שמוזכרת בתורה היא ביטוי מושאל ל"כוח מלכותי צבאי". הכוונה היתה ל**צבאות** סיחון ועוג: "שנלחמו בכל אותם המלכויות והיו מושלים עליהם... וכל זה כדי שלא יצטערו ישראל לעשות מלחמה עם כל מלך..."

ר' אליעזר אשכנזי עצמו מקשה על פירושו. משה הודיע על **הצִרְעָה** תסייע גם בכיבוש עבר הירדן המערבי; והרי לא היתה שם צבא זר שכבש לפניהם את הארץ. אך הוא אינו חוזר בו לגמרי, והוא מודה ש**הצִרְעָה** שסייעה בכיבוש עבר הירדן המערבי היתה כדברי הרמב"ן - סוג של **דבורה**.

פירושו קשה מצד עצמו. התורה אינה מבדילה בין ה"צִרְעוֹת" השונות. אם **הצִרְעָה** שסייעה בכיבוש עבר הירדן המזרחי היתה "צבא" שכבש קודם להם את הארץ. מדוע **הצִרְעָה** שסייעה בכיבוש עבר הירדן המערבי - היתה סוג של דבורה?

כוח המלאך וכנגדו כוח הצִרְעָה

במאמר הקודם "**הנביאה והדבורה**" התבאר שה"דְּבוֹרָה" מסמלת בתנ"ך כוח צבאי. כוח זה קיים גם בעמים זרים והוא אינו מיוחד לעם ישראל. לבני האדם יש כוח להיות דומים ל**דבורים** - להתלכד וליצור כוח צבאי. האדם הבודד מאבד את זהותו הפרטית, ומסכן את עצמו עבור האחרים; אך הקבוצה הגדולה שהוא חלק ממנה - תנצח את הקרב. לפי טבעו של עולם, כדי לכבוש ארץ צריך ליצור כוחות של "דבורה" ולהתלכד לכוח צבאי. ר' אליעזר אשכנזי הבין ש**הצִרְעָה** וה"דְּבוֹרָה" - מסמלות את קיום הכוח הזה בעם זר. צריך להמשיך את המהלך שלו, אך צריך להבין שהתורה התכוונה לקיומו של כוח כזה גם בעם ישראל.

בהשוואה ל"מלאך" שנברא מתפילה או מהקשבה לדברי נביא - זהו כוח רוחני נחות; שהרי הקב"ה נטע את הרצון להתלכד כמו **הדבורה** וכמו **הצִרְעָה** גם אצל גויים. לעומת זאת, הקריאה אל ד' יוצרת **מלאך** שמסייע במלחמה. בְּנֵי רְאוּבֵן וְגַדִּי וְנַחֲשֵׁי שִׁבְט מְנַשֶּׁה גָּבְרוּ עַל צְבָא עֲצוּם וְאֵף לַקְחוֹ שְׂבוּיִים בְּמִסְפָּר שְׂגוּל יוֹתֵר מִפִּי שְׁנַיִם מֵהֶם - בזכות התפילה (דברי הימים א ה, יח-כב): "וַיִּנְתְּנוּ בְּיָדָם הַהֲגָרִיאִים וְכָל שְׁעֵמָהָם כִּי לֹא לַקִּים זָעָקוֹ בְּמִלְחָמָה וַיִּנְתְּרוּ לָהֶם כִּי בְטָחוּ בוֹ... כִּי מֵהַאֲלֹקִים הַמְּלַחְמָה..."

בפרשיית הצרעה הובטח, שהקב"ה יטע בלב בני ישראל כוח של מסירות נפש. רצון להתלכד **לכוח צבאי** שיכבוש את הארץ - גם ללא קשר להקשבה לדברי הנביא או לתפילה לד'. הכתוב העדיף לכנות כאן את "כוח ההתלכדות" בשם "הצרעה" ולא "הדבורה" - כדי להדגיש את הפן המלחמתי שלו.

הברכות שקיבלו יצחק ורבקה - והמפגש בין הכוחות הללו

הכוחות של המלאך ושל הצרעה(=דבורה) מלווים את עם ישראל עוד מתחילת יצירתו, והתנ"ך מתייחס למתח שקיים בינם בכמה מקומות.

לאחר עקידת יצחק בהר המוריה - ולאחר שאברהם הקריב שם איל - נאמר (בראשית כב, טו-יז):

"וַיִּקְרָא מְלָאךְ ד' אֶל אַבְרָהָם שְׁנֵית מֵן הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָא ד' כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חִשַּׁבְתָּ אֶת בְּנֵי אֶת יַחֲדָד: כִּי בָרַךְ אֲבְרָהָם וְהִרְבָּה אַרְבָּה אֶת זְרַעוֹ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוּל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וַיִּרְשׁ זְרַעוֹ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו: הַפְרִשִׁיה מַדְגִּישָׁה שֶׁהַמְּלָאךְ הַתְּגִלָּה "שְׁנֵית". כלומר, לא די היה בניסיון העקידה. "מלאך", בירך את אברהם שזרעו (יצחק) יירש את "שער איביו" - רק לאחר שאברהם גילה רצון נוסף להתקרב לקב"ה באמצעות הקרבת האיל. ניתן להסיק משם שהמלאך יסייע לעם ישראל במלחמות - בתנאי שהם יגלו התמדה ברצון להתקרב אל הקב"ה.

מאידך, רבקה קיבלה ממשפחתה ברכה דומה - ללא שום תנאי (בראשית כד, נט-ס):

"וַיִּשְׁלַחוּ אֶת רַבֶּקָה אַחֲתָם וְאֶת מְנַקְתָּהּ וְאֶת עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת אֲנָשָׁיו: וַיְבָרְכוּ אֶת רַבֶּקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחֲתָנוּ אֶת הַיְי לְאַלְפֵי רַבֶּבָה וַיִּירְשׁ זְרַעוֹ אֶת שְׁעַר שְׁנָאִיו:"

לרבקה היתה אמא (ואף אבא), אך הם ברכו את רבקה "אחותם". הפרשיה מדגישה שהם חונכו להחשיב את עצמם - "אחים" של כולם - כמו בכורת דבורים. התורה מספרת ששלחו עם רבקה את ה"מינקת" שלה. תרגום יונתן מבאר שם שמדובר ב"מחנכת" שלה; ובהמשך התורה מתברר שקראו לה "דבורה". משפחת רבקה דאגה לכך שהיא תקבל חינוך ל"אחות לוחמים" - חינוך ל"כוח של דבורה". המספרים "אלף" ו"רבעה" מופיעים בתנ"ך בסמוך זה לזה - כאשר הם מתארים כוחות מלחמתיים; ואף כאן, הברכה - "אַחֲתָנוּ אֶת הַיְי לְאַלְפֵי רַבֶּבָה" - משמעותה הקמת "כוח צבאי". כוח זה ישיג עבורה גם את המשך הברכה - "וַיִּירְשׁ זְרַעוֹ אֶת שְׁעַר שְׁנָאִיו".

כוח המלאך של יצחק ו"כוח הדבורה" של רבקה נועדו להתאחד; והתורה מפרטת את המפגש בינם (בראשית כד, סב-סה):

"וַיִּצְחָק בָּא מְבוֹא בָּאָר לְחַי רֵאִי... וַתִּשָּׂא רַבֶּקָה אֶת עֵינֶיהָ וַתִּרְאֵהוּ אֶת יֶצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמֶל: וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלֵּזָה הַהֵלֶךְ בַּשָּׂדֶה לְקִרְאֹתֵינוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנָי וַתִּקַּח הַצְּעִיף וַתִּתְקַס:

יצחק בא מ"בָּאָר לְחַי רֵאִי" - מקום שנקרא על שם התגלות מלאכים. התורה מספרת זאת כדי לרמז לנו שכוח ה"מלאך" שלווה את יצחק - הוא זה שהטיל אימה על רבקה. יצחק קיבל את רבקה, רק לאחר שהכוח הצבאי (=דבורה) שהיא בורכה בו - התבטל ונכנע בפני כוח המלאך שהוא בורך בו. ברם, התורה מדגישה ש"יצחק" בָּא מְבוֹא בָּאָר לְחַי רֵאִי. יצחק בא מתוך תהליך התקרבות (=מְבוֹא) - לבוא שמתגלה באמצעות מלאך; ולכן הוא זכה לליווי "מלאך". התורה מרמזת גם כאן, ש"כוח הדבורה" של רבקה אינו מותנה - אך "כוח המלאך" של יצחק מותנה בפעילות שלו להתקרב לבוא.

העימות הראשון בין כוח ה"דבורה" לבין כוח ה"מלאך"

השילוב בין כוח המלאך לבין כוח ה"דבורה" מרומז בתורה באופן שיעקב ובניו חזרו מהגלות בחרן (כמבואר בהערת השוליים²). אך השילוב בין הכוחות השתבש במעשה דינה בשכם (בראשית לד).

הפרשיה מדגישה את "האחוה". שמעון ולוי הרגישו שבתור אחי דינה - הם חייבים להסתכן ולהוציא אותה. שאר האחים הרגישו שמכיוון שפגעו באחותם - הם חייבים לבזוז את העיר. צד "האחוה" היה כה חזק עד שבני יעקב ביטלו את סמכותו "האבהית" של יעקב, ולא התייעצו עמו. כאשר יעקב הוכיח אותם שהם פעלו בפזיזות, הם לא התבטלו בפניו וענו לו - "הַכְּזוּנָה נַעֲשֶׂה אֶת אַחֲוֹתֵינוּ".

המילה "אַחֲוֹתֵנוּ" מופנית גם כלפי יעקב. לטענתם, גם הוא היה צריך להגביר את תחושת ה"אחוה" ולבזוז את שכם. בני יעקב טענו כלפיו, שהוא העדיף מן הסתם להמתין שיבוא "מלאך" ויעניש את אנשי שכם; וכך תתקיים ברכת יצחק - "וַיִּירְשׁ זְרַעוֹ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו". אך המלאך לא בא; ולפיכך הם הגשימו את ברכת רבקה - "אַחֲוֹתֵנוּ... וַיִּירְשׁ זְרַעוֹ אֶת שְׁעַר שְׁנָאִיו". הם פעלו לפי החינוך של "דבורה"; והגבירו את האחוה - וירשו את שער שכם בכוח חרבים.

מיידי לאחר מכן הקב"ה התגלה ליעקב ואמר לו: "... קוים עֲלֶיהָ בֵּית אֵל וְשָׁב שָׁם וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הַנְּרָאָה אֲלֵיךְ בְּבִרְחֶךָ מִפְּנֵי עֲשׂוֹ אַחֲיךָ". יעקב נדרש להודיע לבניו, שה"מלאך" שמלווה ושומר אותו - נמצא ופועל גם כעת.

ההתייחסות הראשונה של יעקב לכוח ה"חרב" העצמאי

יעקב לא עלה באופן מיידי לבית אל. תחילה, הוא פנה לבניו ואמר להם - "הִסְרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנְּכַר אֲשֶׁר בְּתַכְכֶּם", ולאחר מכן נאמר - "וַיִּטְמְן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֲלֵה אֲשֶׁר עִם שְׁכָם". מדוע הקב"ה לא ציווה זאת? מדוע יעקב הטמין את "העבודה הזרה" הזו ולא השמיד אותה?

במאמר "ה'מקדש' הפלאי של יהושע" התבאר שבספר יהושע מרומזת פרשנות ל"הטמנה" הזו. "הַעֲצָ" מסמל בתנ"ך ואצל חז"ל "בית מדרש"³. השימוש ב"כוח החרב" הופיע בצורה משובשת אצל בני יעקב בשכם. הם התגאו ב"כוח חרבים" והתייחסו בביטול לכוח הרוחני של יעקב אביהם; ולכן יעקב התייחס אליו אז כמו ל"עבודה זרה". אולם "כוח החרב" לא פסול לגמרי. זו "עבודה" - אלא שהיא "זרה" מפני שהם לא הצטוו עליה. יעקב "טמן" את הכוח הזה עבורם - "תַּחַת הָאֲלֵה אֲשֶׁר עִם שְׁכָם"; כלומר, תחת "בית המדרש" שהוא הקים שם; כדי שצאצאיהם יוציאו אותו משם בצורה מתוקנת. ואכן, שבטי ישראל באו לשכם ו"כתבו" שם את התורה על האבנים; ומכוח "הכתיבה" הזו - הם הוציאו את "חזון החרב" שיעקב טמן שם עבורם והחלו בכיבוש הארץ!!

רק לאחר שיעקב קיים את המעמד הזה בשכם - הוא קיים את ציווי הקב"ה ועלה לבית אל.

ההתייחסות השניה של יעקב לכוח ה"חרב" העצמאי

הציות למצוות הבורא בקיום המסע לביית אל, העניק ליעקב ובניו "מלאך" שהטיל "חַתַּת אֶל-לְהִים" על הערים שסביבותיהם, ומנע מהם לצאת למלחמה. לאחר שיעקב ובניו שהו בבית אל נאמר:

"וַתָּמַת דְּבָרָה מֵיַנְקַת רַבָּקָה וַתִּקְבֹּר מִתַּחַת לְבֵית אֵל תַּחַת הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֱלֹהֵי בְכוֹתָּהּ:"

כזכור, ההימצאות של דְּבָרָה אצל יעקב אינה מובנת. גם החשיבות שהכתוב נותן ל"מיתתה" ול"קבורה" שלה אינה מובנת; שהרי קבורת לאה אינה מוזכרת בתורה אלא בדרך אגב, ומיתת רבקה אינה מוזכרת כלל. ה"מיתתה" וה"קבורה" מופיעים בצורה שאינה מובנת במקומות נוספים בתנ"ך. בספר במדבר מסופר שאהרון מת ונקבר ב"הר הָהָר", ואילו בספר דברים מסופר שאהרון "מת" ו"נקבר" ב"מוֹסְרָה". בספר בראשית מסופר ש"קְבֻרַת רַחֵל" היא סמוך לבית לחם - בנחלת יהודה; ואילו בספר שמואל מסופר שהיא "בְּגְבוּל בְּנֵימִן בְּצִלְצַח". במאמר הקודם "הנביאה והדבורה" שה"מיתתה" וה"קבורה" מופיעים בתנ"ך גם במשמעות סמלית והם מתייחסים לתפקידים שאנשים מסוימים מייצגים.

יעקב שכנע שם את בניו להבין שכאשר קיים כוח של "מלאך" - ממילא הכוח של "דבורה" נחשב כוח "מת". יעקב שכנע אותם, שהוא כבש את שכם באמצעות תפילותיו - ולא הם באמצעות חרבים. ואכן, בהמשך ספר בראשית (מח, כב) יעקב אומר ליוסף: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתָיו וַיֹּאמֶר אֶת-יְהוָה אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתַּי". דברי יעקב סותרים את התיאור שלפניו בניו כבשו את שכם בחרב בניגוד לרצונו; אך הסוגיה בבבא בתרא (דף קכג, א) מסבירה שיעקב מתכוון לומר שהוא כבש את שכם בכוח תפילותיו.

אם נבחן את הדברים נגלה שכבוש שכם אינו טבעי. בני יעקב הפתיעו אמנם את אנשי שכם; אך לאחר תקיפת הבתים הראשונים הם איבדו את גורם ההפתעה. אנשי שכם היו כואבים בעקבות ברית המילה, אך בדרך הטבע הם היו מתעשתים ונלחמים על חייהם ומכריעים את קומץ הנערים. ברור שכבוש שכם היה "נס גלוי"; והיה "מלאך" שסייע בידם במלחמתם. יעקב הסביר לבניו שתפילותיו התקבלו, ובקשותיו עמדו להתממש בקרוב - באופן שלא יסכן אותם בעתיד. אך הם התנהגו "כמי שכפאו שד", וביצעו את מה שכבר נגזר ממילא - באופן שמסכן את עתיד כולם. העובדה שהתרחש להם "נס" אינה מוכיחה שמדובר במהלך רצוי. במסכת מעילה (דף יז, ב) מבואר שכאשר נגזר שיבוא נס - "יבוא הנס מכל מקום", ואפילו באופן שאינו ראוי כמו באמצעות "שד" שיוצר קשר עם "בת שנפגעה". יעקב הסביר להם שתפילותיו סיפקו גם את "המלאך" שהטיל אימה על הגויים שסביבם - ומנע את השמדתם.

אולם גם כעת, יעקב לא שלל לגמרי את כוח החרב. "הָאֱלֹהִים" ש"מחוץ לבית אל" מסמל אף הוא "בית מדרש". יעקב "קבר" שם את ה"כוח" ש"דבורה" מסמלת - כדי שבניו ישתמשו בו בעתיד בעת הצורך. במאמר "הנביאה והדבורה" התבאר שדבורה הנביאה ושאל המלך שאבו משם את הכוח להקים צבא. אולם יעקב הודיע שלכוח הזה יש חשיבות רק כאשר יש בו הכרח - כאשר אין כוח של "מלאך". יעקב קרא למקום הזה "אֱלֹהֵי בְכוֹתָּהּ", כדי לרמוז שבניו "בכו" שם על עצמם. הם בכו על כך שהם השתמשו בכוח של "דבורה" כאשר אפשר היה להשתמש בכוח ה"מלאך". ההבנה הזו מרומזת בספר שופטים - בעליית "מלאך ד' ... אֶל הַבְּכִיִּים", וכפי שיתבאר לקמן.

התיאורים השונים שבספר יהושע ובספר שופטים

כאשר יהושע מסכם בספרו את כבושי ישראל הוא כותב (יהושע כא, מג) "לֹא נָפַל דְּבָרַי מִכָּל הַדְּבָרִים הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר ד' אֶל בְּיַד יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בָּא". בספר שופטים קיים תיאור הפוך. מובאת שם רשימה ארוכה של מקומות ששבטי ישראל היו צריכים להוריש ושהם לא עשו זאת. התיאורים החלוקים נובעים ממחלוקת שבין יהושע לבין גדולי ישראל אחרים - אילו כוחות פעלו בכיבוש הארץ.

ר' שמעון בן לקיש (במדרש שבתחילת המאמר) אמר ש"שמו של הקב"ה משותף עם כל מלאך", והוא מסביר את שיטת יהושע. לשיטת יהושע, המלאך שנשלח לבני ישראל התגלה באמצעות הצרעה. בתחילת כיבוש הארץ היה כמה מופתים, אך הם לא התמידו לאורך זמן. יהושע סבור ש"כוח הצרעה" התלווה לבני ישראל, הן בזמן שהיו מופתים והן בזמן שחדלו המופתים. כוח זה מסמל את רצונם של בני ישראל להתלכד לצבא ולכבוש את הארץ. התורה תיארה, שכוח זה אינו מותנה בהתנהגותם של ישראל, והוא יכבוש את הארץ באופן איטי; וכך אכן אירע. הגבולות שיהושע היה אמור לכבוש הם גבולות הצרעה. כל מקום שהצבא הישראלי (הצרעה) כבש - היה מתוכנן עבורו בתכנית האלוקית; וכל מקום שהוא לא כבש - לא היה בתכנית הזו.

לשיטת יהושע, כוח הצרעה הופיע עוד בזמנו של משה, וסייע בכיבוש עבר הירדן המזרחי; וכך יש לדייק מדבריו (יהושע כד, ח-יב):

"וַאֲבִיא אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּלַּחְמוּ אִתְּכֶם וְאֶתְּוּ אֹתְכֶם בְּיַדְכֶם ... וַתַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וַתָּבֹאוּ אֶל יְרִיחוֹ וַיִּלַּחְמוּ בְּכֶם בְּעֵלֵי יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַגְּרִגְשִׁי הַחַיִּי וְהַיְבוּסִי וְאֶתְּוּ אֹתְכֶם בְּיַדְכֶם: וְאֶשְׁלַח לְפָנֵיכֶם אֶת הַצְּרָעָה וְתִגְרַשׁ אֹתְכֶם מִפְּנֵיכֶם שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי לֹא בַּחֲרַבְתֶּם וְלֹא בְּקִשְׁתֶּם:"

"הָאֱמֹרִי" משמש כשם לעם פרטי, אך הוא משמש גם כשם כללי ל"אויב" של ישראל; וכן מצאנו שתושבי שכם היו שייכים לעם "החוי" ("שָׁכֵם בֶּן חֲמוֹר הַחֲוִי"); אך יעקב מתייחס אליהם כאל "הָאֱמֹרִי" (וַאֲנִי נִתְּתִי לְךָ שָׁכֵם אֶחָד עַל אַחֲיָךְ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתַּי). המיקום של המילים "שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי" בדבריו של יהושע מראה שכוונתו היא לשתי ממלכות האמורי; זו שבעבר הירדן המזרחי וזו שבעבר הירדן המערבי. את שתיהן כבשה הצרעה, כלומר הכוח הצבאי הישראלי. בני ישראל נדרשו להפנים שהקב"ה נטע בהם את הרצון להתלכד לצבא; וזו לא יוזמה אנושית שלהם - "לֹא בַּחֲרַבְתֶּם וְלֹא בְּקִשְׁתֶּם".

'מְסַדֵּר הַסִּיּוּם' של יהושע - ו'מְסַדֵּר הַסִּיּוּם' של המלאך

בספר יהושע מסופר שהוא כינס את כל ישראל לשכם; וערך שם מעין 'מְסַדֵּר סִיּוּם' של כיבוש הארץ, יהושע העביר אותם שם את התהליך שיעקב העביר שם את בניו - "וַעֲתָה הַסִּיּוּם אֶת אֵלֵהי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם". שבטי ישראל לא עבדו עבודה זרה; אך הם כבשו את הארץ בכוח חרבים, והם היו עלולים לטעות שיש ממש בכוח הזה. יהושע שכנע אותם שהקב"ה נטע בהם את הכוח הזה; ובמסגרת הדברים הללו, יהושע שכנע אותם שהצרעה (הכוח להתלכד לצבא) - נשלחה ע"י הקב"ה.

אולם בספר שופטים מסופר על 'מסדר סיום' שנערך במקום אחר ועל ידי **מלאך** (שופטים ב):
"**וייעל מלאך ד' מן הגלגל אל הבכים** - ס - ויאמר אעלה אתכם ממצרים ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם ואמר לא אפר בריתי אתכם לעולם: ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת מזבחותיהם תתצון ולא שמעתם בקולי מה זאת עשיתם: וגם אמרתי לא אגרש אותם מפניכם והיו לכם לצדים ואלהיהם יהיו לכם למוקש: ויהי פדבר מלאך ד' את הדברים האלה אל כל בני ישראל וישאו העם את קולם ויבכו: ויקראו שם המקום ההוא **בכים** ויזבחו שם לד':
ההגעה אל "**הבכים**" היא בעלת משמעות כה רבה - עד שהכתוב מפסיק באמצע. הכתוב מדגיש בפנינו שכנגד 'מסדר הסיום' של יהושע **בשכם** - נערך 'מסדר סיום' חילופי על ידי **מלאך** ב"אלון בכות" (= "**הבכים**"). **המלאך** הוא **נביא**, שחזר ב"אלון בכות" - על התהליך שיעקב העביר שם את בניו. יעקב שכנע שם את בניו שהוא זה שכבש את שכם באמצעות כוחו הרוחני; **והמלאך** (= **נביא**) שיכנע אותם שם שהוא זה שכבש עבורם את הארץ באמצעות כוחו הרוחני - "**ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם**". כוח **המלאך** אינו מוגבל בהגבלות ה**צרעה**, הגבלות של "**מעט מעט**", ולפיכך **המלאך** מוכיח אותם על כך שהם לא שמעו בקולו והשאירו גויים בארץ.

יהושע לא ערך 'מסדר סיום' ב"אלון בכות", מפני שלשיטתו אין שני כוחות נפרדים של "מלאך" ושל "צרעה". ה"מלאך" נועד להתגלות באמצעות ה**צרעה**, כלומר באמצעות הכוח הצבאי. אולם ספר שופטים מביא את שיטת הנביא (ה"מלאך") שחלק עליו; ולשיטתו, אלו שני כוחות חילופיים. לשיטתו, ישראל צריכים לערוך 'מסדר סיום' ב"אלון בכות". הם צריכים **לכות** על כך שהם השתמשו בכוח החרב (ה**צרעה**), והגבילו את עצמם במגבלות הכוח הזה. היה עימם כל העת "מלאך", והם היו יכולים להשתמש בכוח ה"מלאך" ולגרש את כל אויביהם.

יש סתירות נוספות בין ספר שופטים לבין ספר יהושע, וכן סתירות פנימיות בתוך ספר יהושע עצמו. "סתירות" אינן כפשוטן, והן נובעות מהשאלה - האם טמון כוח רוחני עצמאי בתוך כוח ה"צרעה".⁴

¹ מלאך מסוגל להפיל אימה גם בלא שיראוהו, כמבואר בספר דניאל (י, ז): "... והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדו גדלה נפלה עליהם ויברחו בהתבאבא:"
² עיקרי הדברים התבארו במאמר הקודם "**מינקת רבקה - ומה שהיא מייצגת**", וכאן הם יבואו בקצרה. רבקה הורתה ליעקב לברוח מפני עשיו, ולשהות בחרן עד שהיא תקרא לו. כאשר יעקב עבר דרך בית אל התגלו אליו "מלאכים" בחלום, והוא התבשר ע"י הקב"ה - "... ושמרתיך בכל אשר תלך והשבתיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך...". כאשר יעקב חש מצוקה בבית לבן התגלה אליו "מלאך" שאמר: "**אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם נדר עתה קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך**".
ב'מדרש אגדה' (על בראשית לה, ח) נאמר שגם רבקה קיימה את הבטחתה ליעקב - והיא "שיגרה **דבורה** אצל יעקב להביאו". אך הדבר תמוה, מדוע לשלוח אישה זקנה שספק אם תעמוד בתלאות הדרך?! ולבד מכך, לפי פשוטו של מקרא, יעקב חזר מייד בגלל הוראת המלאך, ולא בגלל הוראה של "דבורה". צריך להבין שהמדרש אינו כפשוטו. המדרש אינו אומר שהיא "שיגרה **את דבורה**" אלא "שיגרה **דבורה**". המדרש מרמז שיעקב פירש את דברי רבקה, והבין שהיא "תשלח" לו את הכוח מיוחד שמלווה אותה. ואכן; יעקב לא השתמש בסמכותו כ"אב" המשפחה - אלא בדרכה של "**דבורה**". יעקב התייחס לבניו כמו **לאחים**. במסע הבריחה נאמר: "**ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים**", וביאר שם תרגום יונתן שיעקב היה קורא לבניו "אחי". הרגשת "אחוה" מסוגלת להוציא מאנשים כוחות-נפש לאומיים וצבאיים. ההרגשה הזו גיבשה את משפחת יעקב לכוח עצמאי שהחליט להיפרד מחסותו של לבן. יעקב שילב בין כוח "המלאך" שהתגלה אליו לבין כוח "הדבורה"; וכך הוא חזר לארץ.
³ כמו אצל אברהם (בראשית כא, לג) - "**ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ד' אל עולם**"; וכמו במשנה (יבמות יב, ו): "**ויקשהקרא רבי הרקנוס תחת האלה בכפר עיטס ונמר את כל הפרשה, החזקו להיות...**".
⁴ כמה מהסתירות הללו נידונו כבר במאמר "**יהושע והכבוש הרב פעמי של דביר**", ובמאמר "**יהושע והכבוש הרב פעמי של חברון**".

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

Monterrey, Mexico

מונטרריי, מקסיקו
מרחשוון, ה'תשנ"ח

בדיני מקוה

שאלה

- ברצוני לשפץ את המקוה בעירי. התעוררו מספר שאלות אשר תשובות עליהן יסיעו לי בשיפוץ המקוה.
- א. המים יוצאים מן המקוה דרך צינור פלסטיק לדוד חימום חיצוני. משאבה מחזירה את המים המחוממים דרך צינור פלסטיק אחר לאוצר מי הגשמים, ומשם, דרך בור, עוברים המים למקוה. האם זה מותר? (החימום חיצוני)
 - ב. במידה וחימום חיצוני אסור. כיצד אפשר לחמם המים?
 - ג. אילו חומרים כימיים מותר להוסיף למים לטיהורם?

- ד. במידה ונחוץ בור אחר לאוצר מי גשמים, באיזה מרחק ובאיזה גובה ביחס למקווה יש לבנות הבור?
ה. היכן יש למקם את פתח הוצאת המים לאחר השימוש, להחלפת המים?
ו. חור הנקוב בקיר, שדרכו מי אוצר הגשמים באים למקווה, מאפשר למי המקווה לחזור בחזרה לאוצר הגשמים. איך אפשר לתקן זאת?

תשובה

- א. המקווה המשמש את קהילתכם כשר ואין הוא נפסל בגלל חשש הזחילה¹ (התחלפות המים). אולם יש להפסיק את פעולת המערכת בזמן הטבילה ממש².
ב. כדי להדר ולתקן עוד יותר, רצוי מאוד להחליף את שיטת החימום ולהתקין רדיאטור בתוך המקווה, כדי שיחמם את המים לטמפרטורה הרצויה בזמני הטבילה.
ג. ניתן להוסיף חומרי-חיטוי למים כל עוד אינם משנים את צבע המים, וכן נהוג³.
ד. לפי גדולי הפוסקים האחרונים שיטת הזריעה היא השיטה המומלצת לבניית מקוואות כיום, ויש המהדרין לעשות שני אוצרות, אחד לזריעה - ואז החור שדרכו עוברים המים הנזרעים צריך להיות לפחות 15 ס"מ מעל גובה המים המירבי, והשני יהיה אוצר-השקה. חור ההשקה יהיה מתחת לפני המים. יש לפותחו לצורך ההשקה ומותר לסותמו אחר כך בפקק גומי כדי שמי-האוצר לא יתלככו⁴.
ה. הדרך המומלצת לריקון מי בור-הטבילה היא באמצעות משאבת-ואקום, ועל כן אין לעשות כל נקב בתוך בור-הטבילה (למעט חור כשפופרת-הנוד הנדרש להשקה במקום שבו משתמשים בשיטה זו)⁵.
ו. כמבואר לעיל יש לתקן את המקווה כך שמי-הזריעה יגיעו ממקום שהוא למעלה מפני המים.

¹ זחילה שאיננה ניכרת איננה פוסלת את המקווה, עיין בספר "טהרת מים", עמ' נז, הדין בעניין דומה. עיין גם בתשובה הבאה סעיף ה' ובהערות שם
² עיין שם בספר "טהרת מים" בשם הגר"י הרצוג.
³ כך נמסר לנו ע"י העוסקים בנושא במרכז הארצי למען טהרת המשפחה. עיין בשו"ת "במראה הבזק" (ח"ג תשובה קטז).
⁴ עיין שו"ת "במראה הבזק" (ח"א תשובה סא, לה 2 במהדורה הראשונה).
⁵ וכן נהוג בישראל.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'-ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת! מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית